

Overeenkomst en tegenstelling in de verkiezingsplatformen

Een analyse van de verkiezingsprogramma's
via de techniek van het programmogram⁽¹⁾

---

door Guy TEGENBOS (UFSIA)⁽²⁾

★

De machtsverwerving en de beleidsvoering in een Westers politiek bestel zijn complexe processen die zich op verschillende niveaus ontwikkelen, en in verschillende « momenten » kunnen opgedeeld worden (3). De verkiezingsprogramma's vormen één van de belangrijke momenten uit deze processen. Zij kunnen gezien worden als de « vertaling » naar de konkrete politieke en sociale realiteit toe, van de ideologieën, de gedachtenstromingen en/of de belangen door de partijen verdedigd.

In het Belgisch politiek bestel worden de verkiezingsprogramma's meestal wel niet erg hoog aangeslagen; insinuaties dat verkiezingsdemagogie zowat de voornaamste inspiratiebron zou zijn voor deze programma's, zijn niet uit de lucht. Dit is niet van aard om het belang dat aan de kiesplatformen gehecht wordt de hoogte in te drijven. Recent vastgestelde tendensen tot personifikatie in ons politiek bestel (4) verminderen trouwens nog verder het reeds afgetakelde belang van de programma's.

Idealiter maken de kiesplatformen nochtans een belangrijk moment uit in het ganse politieke proces. In eerste instantie vormen de verkiezings-

---

(1) Bijzondere dank ben ik verschuldigd aan Prof. Dr. W. Dewachter, die sterk inspirerend werkte bij het tot stand komen van dit artikel; zijn nuttige wenken hebben de problematiek trouwens vaak verhelderd.

(2) De basis van deze studie werd gelegd toen de auteur nog als assistent verbonden was aan het Departement Politieke Wetenschappen van de K.U.L.

(3) O.m. DEWACHTER W., *De wetgevende verkiezingen als proces van machtsverwerving in het Belgisch politiek bestel*, Antwerpen, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 1967, 392 blz.

(4) O.m. DEWACHTER W., *Kleine-schaalverandering of trend: de personifikatie van de politiek langs de propaganda*, in *Res Publica*, 1972, blz 325-341.

DE GRAEVE-LISMONT E. en DEWACHTER W., *Propaganda en voorkeurstemmen*, in *Volksopvoeding*, 1972, blz. 353-358.

programma's immers een belangrijke stap naar de feitelijke beleidsvoering : de partijen verplichten er zich toe hun programmapunten te verdedigen, en, door machtsverwerving in de politieke ruimte, in de mate van het mogelijke te realiseren. Het is trouwens op basis van (de konfrontatie van) deze programma's dat regeringsverklaringen opgesteld worden die dan op hun beurt weer een (al dan niet exhaustieve) « bijbel » vormen voor de regeringen. Als dusdanig zijn de programma's eveneens een element in de politieke « Volksopvoeding » : door het gelijktijdig aanbieden van een reeks beleidsalternatieven kan de bewuste keuze van het publiek gestimuleerd worden. Bovendien vergroten de kiesplatformen — idealiter — de inspraak van het brede publiek in de beleidsvoering : de concrete beleidskonsekwenties van elke keuze zijn min of meer duidelijk uitgekend, en er is een controle mogelijk achteraf of de partijen inderdaad realiseerden wat men ervan verwachtte.

Anderzijds vormen de kiesplatformen een belangrijk moment in het proces van machtsverwerving : door de inhoud van haar program tracht elke partij haar kiezerspubliek te bestendigen en uit te breiden.

Het blijkt evenwel dat de energie gespendeerd aan onderzoek terzake, inzonderheid vergelijkend onderzoek, ontstellend laag is. Bij W. Dewachter (5) vinden we reeds een aanzet tot vergelijkend onderzoek. Verder zijn er de regelmatig weerkerende publikaties in « Cepess-dokumenten » ; door het tijdschrift *De Nieuwe Maand* werd voor de verkiezingen van 1971 reeds een vergelijkende tabel met de inhoud van de programma's opgesteld. Ook twee Antwerpse kranten, nl. *De Nieuwe Gazet* en de *Gazet van Antwerpen* (6) publiceerden beide vlak voor de verkiezingen van 10 maart een gedeelte van de programma's in vergelijkende tabellen. Elk van deze studies vormt evenwel slechts een *aanzet tot* vergelijkend onderzoek.

Dit artikel wil een eerste vergelijkende analyse bieden, zowel kwalitatief als kwantitatief, van de verkiezingsplatformen van 10 maart 1974. Hiervoor werd een vorm van inhoudsanalyse doorgevoerd : de programma's werden uiteengerafeld in programmapunten. Deze werden geklasseerd in zes vooropgestelde beleidssectoren (7), nogmaals onderverdeeld in subsectoren (8), en vervolgens werd nagegaan voor elk programmapunt

(5) DEWACHTER W., *De wetgevende verkiezingen als proces van machtsverwerving in het Belgisch politiek bestel*, Antwerpen, S.W.U., 1967, blz. 190-194.

(6) *De Nieuwe Gazet*, dinsdag 5 maart 1974 (blz. 4) : « Kies keurig ». VAN NULAND L., in *Gazet van Antwerpen*, donderdag 7 maart 1974 (blz. 11-12) : « Programma's van 4 partijen ».

(7) Nl. : buitenlands, binnenlands en cultureel beleid ; sociale politiek, economisch en financieel beleid.

(8) Voor deze sectoren en subsectoren werd uitgegaan van het schema destijds opgesteld door het Centrum voor Politieke Studiën, en o.m. afgedrukt in DEWACHTER W., *op. cit.*, blz. 191-192.

van elke partij of elke andere partij er formeel positief, negatief of indifferent tegenover stond. Vanuit deze gegevens kon dan een begin gemaakt worden met het berekenen van de overeenstemming en de tegenstelling tussen de verschillende verkiezingsprogramma's (9).

In de volgende paragrafen worden de resultaten hiervan per beleidssektor geanalyseerd : nagegaan wordt op welke punten er eensgezindheid bestaat en op welke items de tegenstellingen tot uiting komen. Daarnaast wordt, eveneens per beleidssektor, de mate van overeenkomst en tegenstelling tussen de partijen berekend. Deze tabellen zullen het basis-materiaal vormen om het *Programmogram* te konstrueren, d.i. een grafische voorstelling van de programma's waarin o.m. de omvang, de originaliteit, de belangrijkheid van de beleidssectoren, de overeenkomsten en de tegenstellingen tussen de verschillende programma's terug te vinden zijn (10). Vooreerst echter enkele algemene beschouwingen bij de programma's zoals we ze van de partijen ontvingen.

De programma's.

Van negen partijen werden de programma's weerhouden, nl. van de CVP, PSC, BSP, PVV, PLP, VU, FDF, RW en KP (11). Partijen zoals Amada, VFP, PMO (12) en de Brusselse PLP konden niet in het onderzoek opgenomen worden.

De BSP (13) en de KP (14) zijn de enige partijen die nog een unitair program presenteren. Het BSP-platform resulteerde uit het kongres op 16 februari. Opvallend is wel de veel scherpere taal waarmee de BSP ten strijde trekt tegen het kapitalisme dan wel het geval was bij de vorige verkiezingen. Over het algemeen beperkt de BSP zich ook tot het aangeven van de grote lijnen van haar politiek, dit in tegenstelling tot de CVP en de PSC die hun voorstellen technisch ver uitwerken in hun dokumenten. Hierdoor vervalt de BSP echter vaak in vrijblijvende algemene verkla-

---

(9) Opgemerkt weze dat bij de kwantitatieve verwerking alle programmapunten gelijkwaardig beschouwd werden. In een later stadium zal voor deze tekortkoming een oplossing moeten gezocht worden.

(10) Het programmogram van 1965, en dat van 1971 is terug te vinden in : DEWACHTER W., CRAENEN G. en TEGENBOS G., « Maps, diagrams and tables concerning the Belgian political system », in *Res Publica*, 1973, blz. 405 en 407.

(11) De volgorde waarin de partijen opgesomd worden is vrij willekeurig gekozen.

(12) Resp. Verenigde Feministische Partij en Partij van Middenstanders en Onafhankelijken.

(13) BSP : « Wat de socialisten voorstellen. Naar een nieuwe samenleving », 15 blz.

(14) KP : « En dit is het programma der Kommunistische Partij. Kontraktprogramma om beter te leven », 24 blz.

ringen (15). Enkel op het gebied van de sociale politiek worden de eisen konkreter weergegeven.

In tegenstelling met haar vorige programmabrochures is het kiesplatform van de Kommunistische Partij dit keer vrij sterk uitgewerkt. Het program beslaat zowat alle sectoren van het politieke leven. De KP schippert evenwel tussen het streven naar een kommunistische samenleving en het verwerven van meer voordelen voor de werkende bevolking in het kader van het huidig kapitalistisch regime.

De programma's van de CVP en de PSC vormen een overgangsstadium tussen een unitair en een « federaal » program. Enerzijds is er de CVP-PSC « Programma-brochure » (16) die de gemeenschappelijke visie van CVP en PSC bevat op stuk van het economisch beleid, de welzijnszorg, de sociale infrastructuur, onderwijs en wetenschappelijk onderzoek, hervorming van de instellingen en buitenlands beleid. Anderzijds hebben zowel CVP als PSC hun regionaal actieprogramma (17), dat dan in hoofdzaak betrekking heeft op materies die onder de bevoegdheid van de Cultuurraden vallen, en op tema's als streekeconomie, leefmilieu, enz... Deze programma's beperken zich niet tot het aangeven van de grote politieke lijnen, maar werken hun voorstellen vrij technisch en concreet uit. Men merkt dan ook duidelijk de hand van de Cepess-studiedienst in deze teksten.

PVV en PLP hebben hun programma's duidelijk afzonderlijk opgesteld (18). Het PVV-program kan, zonder de objectiviteit geweld aan te doen, echt niet bestempeld worden als een samenhangend document. Na enkele principiële verklaringen of probleemformuleringen worden telkens een aantal eisen geformuleerd waarvan het slogankarakter met de beste wil van de wereld niet kan ontkend worden (19). Het PVV-kiesplatform wordt verder gekenmerkt door aanvallen op de « verstikkende verstaatsing » en pleidooien voor het individueel initiatief.

---

(15) Ter staving, volgend citaat dat het volledige programma van de BSP inzake leefmilieu bevat : « Er moet een wetgeving ingevoerd worden die enerzijds de bestaande controlemaatregelen zal verscherpen, en anderzijds een bestendige controle zal instellen op alle activiteiten die milieuvervuiling kunnen veroorzaken » (BSP-programma, blz. 10).

(16) CVP-PSC : « Programmabrochure. Wetgevende verkiezingen 10 maart 1974 », 38 blz.

(17) CVP : « Regionaal actieprogramma », 8 blz. PSC : « Action », 1974, blz. 47-56.

(18) PVV : « Het is tijd ! voor politieke vernieuwing », 8 blz. PLP : « Plate-forme électorale du PLP-Wallon. Dix propositions de progrès... Programme en dix points pour quatre ans », 17 blz.

(19) Vb. « onderwijs... geen dwaze experimenten, wel ernstige vernieuwing » ; « ruime kansen voor kulturele experimenten » ; « geen politiestaat maar ook geen anarchie » ; « nieuwe ontplooiingskansen voor al wie er nog geen had » ; ...

Het PLP-verkiezingsprogramma daarentegen laat een iets meer evenwichtige indruk na. Opvallend is wel dat de PLP reeds op de eerste pagina van haar dokument en vurig pleidooi houdt voor het federalisme, wat enkele jaren geleden totaal denkbeeldig was. Voor het overige is de sfeer waarin het dokument opgesteld is vergelijkbaar met het PVV-programma.

De VU (20) begint haar programma met een verontschuldiging : « Het huidig verkiezingsprogramma is geen volledig partijprogramma. Het geeft geen antwoord op alle vragen... » Voor het eerst breekt de VU hierdoor met een traditie van de (nieuwe) oppositiepartijen, nl. om via een uitgebreid programma de smet (?) van « zweepartij » van zich af te schuiven en zich te presenteren als een volwaardige politieke partner (21). Het eigenaardige is wel dat dit verschijnsel zich voordoet op het moment dat de VU inderdaad een kans maakt om regeringspartij te worden...

Vooraf vier thema's krijgen de aandacht van de VU : « Een Vlaamse staat » ; « Ieder zijn deel » ; « Groen... doen ! » en « Propere democratie ». Naast deze vier kerntema's worden nog vlug enkele punten uit het algemeen partijprogramma opgevist, o.m. inzake buitenlands beleid, defensie, verdediging van de konsument, enz.

Het FDF presenteert ook ditmaal een verzorgd afgewerkte brochure (22). Wat haar opstelling betreft zit deze partij evenwel gekneld tussen enerzijds haar exclusief Brussels karakter, en anderzijds de noodzaak zich over ruimere politieke problemen uit te spreken ten einde zich als volwaardige partij te presenteren. Wanneer het FDF de rol wil spelen van verzamelplaats voor alle Brusselaars, kan zij ook niet anders dan de « end of ideologies » - ideologie verdedigen. Een opvallend detail tenslotte is wel dat het FDF in de inleiding van haar brochure alle registers openzet om de regering Leburton en de socialisten ervan langs te geven, in het voorbijgaan de PSC enkele vegen uit de pan geeft, de PLP tot bondgenoot verklaart, maar met geen woord rept over het RW.

Het RW tenslotte presenteert eveneens een vrij omvangrijke en qua lay-out afgewerkte programmbrochure (23) waarin het zich voorstelt als zijnde gesproken uit de drie tradities die het Westers bestel vorm hebben gegeven : het christendom, het socialisme en het liberalisme. Later in deze tekst zal inderdaad blijken dat het RW ook programmatisch

---

(20) « VU-programma voor de verkiezingen van 10 maart 1974 », 8 blz.

(21) Zie vb. : « Le FDF. La préparation à la prise du pouvoir : l'élaboration d'un programme global », in : *Res Publica*, 1973, blz. 1031-1041.

(22) « Programme du FDF pour les élections du 10 mars 1974 », 80 blz.

(23) RW : « Bâtir la Wallonie. Assainir la politique », 55 blz.

sterk aanleunt bij deze drie stromingen, en op haast geen enkel punt tegenstellingen zal vertonen met de partijen die deze stromingen belichamen.

Uit tabel I komen de CVP en de PSC, zoals we trouwens in de voorgaande tekst reeds stelden, als de programmatisch sterkst uitgebouwde partijen naar voor. De programma's van de KP, het FDF en het RW zijn eveneens vrij omvangrijk, terwijl de BSP, de VU, de PLP en de PVV programmatisch eerder zwak uitgebouwd zijn. Men merkt evenwel bij het doornemen van de teksten dat de minst uitgebouwde programma's de scherpst getekende globaal-indruk nalaten. De verklaring hiervoor is echter niet te zoeken in de inhoud van deze programma's; zoals later

TABEL I
Omvang van de programma's

	CVP	PSC	BSP	PVV	PLP	VU	FDF	RW	KP
Aantal punten	566	551	138	102	113	116	292	232	294

zal blijken, zullen deze partijen zich inhoudelijk niet scherper onderscheiden van de andere; de verklaring dient wel gezocht te worden in het taalgebruik en de emotionele formuleringen.

In de volgende paragrafen zal per beleidssector de overeenkomst en de tegenstelling tussen de partijen van nabij bekeken worden.

Het buitenlands beleid.

Inzake Oost-West-betrekkingen en bewapeningswedloop zijn het vooral CVP, PSC, VU, FDF en KP die aan bod komen. Het meest omstreden punt blijkt wel de Navo-politiek te zijn. VU, FDF en RW menen dat de opdracht van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie moet herzien worden; CVP en PSC houden zich aan de Navo-verbintenissen zoals ze nu bestaan terwijl de KP op de totale afbraak van de organisatie aandringt. Wel beklemtonen CVP en PSC, in navolging van het CVP-kongres van Hasselt, dat de Navo zich baseert — moet baseren — op de democratische principes.

Het Benelux-tema is praktisch uit de programma's verdwenen. De aandacht inzake Europese politiek gaat in het bijzonder naar de realisatie van de economische en monetaire unie, de democratisering van de Europese instellingen (rechtstreeks verkiezen van het parlement, enz...),

en een gemeenschappelijke politiek t.g.o. de derde wereld en de OPEC-landen. De consensus rond deze thema's is vrij groot.

De algemene politiek van België t.o.v. de derde wereld blijkt bij deze verkiezingen minder belangstelling weg te dragen dan de vorige jaren. Opvallend is eveneens dat hier voor het eerst het thema van de grondstoffen gaat doorwegen.

Onder de rubriek Landsverdediging zien we weer enige tegenstellingen opduiken : PVV en PLP verdedigen het beroepsleger ; BSP, KP, VU en FDF verzetten zich hiertegen. Origineel zijn twee eisen van het FDF : het verzet zich tegen de « één legerdienst per gezin » -eis van CVP, PSC en VU, en vraagt dat landsverdediging onder de rechtstreekse bevoegdheid van de premier zou vallen. Verder is er een vrij grote

TABEL II

Buitenlands beleid : aantal programmapunten

	CVP	PSC	BSP	PVV	PLP	VU	FDF	RW	KP
Absolute cijfers	50	45	13	6	3	16	45	9	32
Relatieve cijfers (%)*	8,8	8,2	9,4	5,9	2,7	13,8	15,4	3,9	10,9

* Relatief, t.o.v. het totaal aantal punten van elke partij.

TABEL III

Buitenlands beleid : aantal punten van overeenkomst*

	CVP	PSC	BSP	PVV	PLP	VU	FDF	RW	KP
CVP	2	43	8	3	2	4	11	4	5
PSC	43	2	8	3	2	4	11	4	5
BSP	8	8	3	3	2	4	11	4	5
PVV	3	3	3	—	3	1	3	—	3
PLP	2	2	2	3	—	—	1	—	2
VU	4	4	2	1	—	4	6	3	4
FDF	11	11	5	3	1	6	25	8	5
RW	4	4	1	—	—	3	8	3	1
KP	5	5	6	3	2	4	5	1	19

* De cijfers in vetjes geven het aantal « originele » punten, d.i. het aantal punten dat de partij in kwestie met geen enkele andere partij gemeen heeft.

eensgezindheid over de vermindering van de dienstplichttijd en de mogelijkheden voor het werven van vrouwelijke vrijwilligers.

De internationale kulturele betrekkingen tenslotte worden slechts aangehaald door de CVP.

Voor de CVP, de PSC, het FDF en de KP besteden aandacht aan het buitenlands beleid ; in relatieve cijfers uitgedrukt zijn het evenwel vooral het FDF, de VU en de KP die deze sektor beklemtonen (tabel II).

Tabel III en IV geven dan resp. de overeenkomsten en de tegenstellingen tussen de partijen inzake buitenlands beleid. CVP en PSC hebben praktisch alle punten met elkaar gemeen. Het FDF leunt vrij sterk aan bij CVP en PSC, doch eveneens bij de BSP. Ontstellend laag is evenwel het aantal punten dat de partijen met geen enkele partij gemeen hebben (originele punten) (24) : alleen FDF en KP halen hier nog een behoorlijk cijfer (resp. 25 en 19) ; PVV en PLP hebben zelfs geen enkel origineel punt (25).

TABEL IV
Buitenlands beleid : aantal punten van tegenstelling

	CVP	PSC	BSP	PVV	PLP	VU	FDF	RW	KP
CVP	—	—	—	1	—	1	2	—	1
PSC	—	—	—	1	—	1	2	—	1
BSP	—	—	—	1	1	—	—	—	—
PVV	1	1	1	—	—	1	1	—	2
PLP	—	—	1	—	—	1	1	—	1
VU	1	1	—	1	1	—	1	—	1
FDF	2	2	—	1	1	1	—	—	1
RW	—	—	—	—	—	—	—	—	—
KP	1	1	—	1	1	1	1	—	—

Tabel IV is erg betekenisvol : het aantal tegenstellingen inzake buitenlands beleid is nog niet vaak zo hoog geweest (in de periode sinds 1965). De partijen die het meest « in botsing komen » zijn het FDF en de KP.

Binnenlands beleid.

De aandacht voor de juridische emancipatie van de vrouw is — bij de partijen alleszins — enigszins gedaald, o.m. omdat twee partijen die voorheen sterk op deze thematiek inspeelden, nl. PVV en VU, dit thema nu niet eens aansnijden. De overeenstemming tussen de partijen is vrij groot inzake de herziening van het huwelijksgoederenrecht. Voor het eerst verschijnt er ook een consensus inzake gelijkberechtiging van man en vrouw bij de uitoefening van de ouderlijke macht en inzake het statuut van de ongehuwde moeder.

Zoals verwacht veroordeelt enkel de KP het beroemd geworden wetsvoorstel 430 (Vranckx) en VDB's integratieplannen van leger en rijkswacht. Over de verlaging van de actieve en passieve kiesgerechtigde

(24) In de tabellen in vetjes gedrukt.

(25) Indien CVP en PSC als één partij zou beschouwd worden, zou ook deze partij een hoge score halen.

leeftijd, en over de bescherming van de privacy bestaat een vrij grote eensgezindheid.

Ook praktisch alle partijen claimen een vereenvoudiging van de staatsstructuren. CVP en PSC besteden veel aandacht aan het herdenken van de taak en de structuren van de gemeenten. Ook de provinciale instellingen krijgen slechts aandacht uit de hoek van de kristelijke partijen. En ofschoon zowat alle partijen aandringen op een herwaardering van het parlement, komt er terzake weinig concreets uit de bus. Heel wat woorden worden gependend aan de kumul en de korruptie in het algemeen. Het RW bloklettert dit thema zelfs in de titel van zijn brochure ; voor de CVP moet het « politiek met fatsoen » worden, en de VU wijdt één van haar vier hoofdstukken aan de « propere democratie »... In de praktijk bestaat evenwel slechts eensgezindheid omtrent het oprichten van een gemengde parlementaire commissie ter controle van de overheidsuitgaven, en over de algemene optie de kumul te beperken.

Scherpe tegenstellingen duiken pas op zodra de gewestvorming op de agenda staat. De konfliktpunten zijn traditioneel : de begrenzing van

TABEL V

Binnenlands beleid : aantal programmapunten

	CVP	PSC	BSP	PVV	PLP	VU	FDf	RW	KP
Absolute cijfers	84	90	22	28	22	41	77	29	35
Relatieve cijfers (%)	14,8	16,3	15,9	27,5	19,5	35,3	26,4	12,5	11,9

Brussel, de taalpariteit, de gelijkwaardigheid van de drie regio's en het septemberdekreet. Grote eensgezindheid bestaat dan weer wel over de noodzaak de regionale organen verder uit te bouwen (rechtstreeks verkiezen, het instellen van een regionale uitvoerende macht met voldoende financiële middelen).

Tenslotte krijgen ook de thema's leefmilieu en ruimtelijke ordening heel wat aandacht. Het FDF heeft een hele reeks voorstellen voor de Brusselse agglomeratie. Bij CVP en PSC valt op dat herhaaldelijk wordt aangedrongen op de uitvoering en/of de toepassing van de bestaande wetgeving terzake...

PSC, CVP en FDF spannen hier duidelijk de kroon ; in relatieve cijfers uitgedrukt zijn het evenwel vooral de VU, de PVV en het FDF die zich met het binnenlands beleid inlaten.

De overeenkomst tussen CVP en PSC is nog steeds groot, doch beide partijen hebben reeds meer afzonderlijke punten. Opmerkelijk is evenwel dat tabel VII geen scherpe tegenstellingen laat blijken. Het aantal punten van negatieve overeenkomst is niet veel groter dan voor de sektor buitenslands beleid (tabel IV). Deze tendens was reeds merkbaar in de verkiezingsplatformen van 1971 (26); er is dus duidelijk sprake van een pacifikatie na de grondwetsherziening onder premier Eyskens. Dat het hoogste aantal tegenstellingen te vinden is tussen FDF en VU verwondert wel niemand (ofschoon het cijfer 3 nog erg laag is); meer vraagtekens rijzen wanneer blijkt dat de overeenkomst tussen FDF en RW niet uitstijgt boven het gemiddelde (12 punten).

Opgemerkt weze tenslotte dat het FDF de enige partij is met een hoog aantal originele punten.

TABEL VI

Binnenlands beleid : aantal punten van overeenkomst

	CVP	PSC	BSP	PVV	PLP	VU	FDF	RW	KP
CVP	7	75	13	13	10	12	12	10	8
PSC	75	12	14	15	13	14	14	11	7
BSP	13	14	4	11	9	12	5	5	7
PVV	13	15	11	5	10	14	5	6	5
PLP	10	13	9	10	4	12	11	8	8
VU	12	14	12	14	12	13	12	8	10
FDF	12	14	5	5	11	12	52	12	10
RW	10	11	5	6	8	8	12	9	9
KP	8	7	7	5	8	10	10	9	16

TABEL VII

Binnenlands beleid : aantal punten van tegenstelling

	CVP	PSC	BSP	PVV	PLP	VU	FDF	RW	KP
CVP	—	—	—	—	—	—	—	—	—
PSC	—	—	—	—	—	1	—	—	—
BSP	—	—	—	—	—	—	—	—	—
PVV	—	—	—	—	—	—	1	1	1
PLP	—	—	—	—	—	1	—	—	—
VU	—	1	—	—	1	—	3	2	1
FDF	—	—	—	1	—	3	—	—	—
RW	—	—	—	1	—	2	—	—	—
KP	—	—	—	1	—	1	—	—	—

Kultureel beleid.

Traditioneel is de belangstelling van de Belgische partijen voor het onderwijs vrij groot. Ondanks alles liggen de tegenstellingen hier nog aan de erg lage kant. Slecht op één punt is er formele tegenspraak tussen

(26) Zie de programmograms van 1965 en 1971 achteraan.

de CVP en de PSC enerzijds, en de BSP, het FDF en de KP anderzijds, nl. over de pluralistische school.

Programmapunten waar een relatieve consensus over bestaat zijn : de oprichting van gemengde scholen, de depolitisering van het officieel onderwijs en de gelijkheid van de leerkrachten uit de verschillende netten. Het hoger onderwijs en het wetenschappelijk onderzoek krijgen ook heel wat aandacht doch enkel van de CVP, PSC, FDF en KP. BSP, PVV, PLP, VU en RW schijnen weinig of geen belangstelling te hebben voor deze problematiek. Het valt op te merken dat er zelfs bij de vier hogergenoemde partijen geen echte consensus bestaat in deze materie, tenzij over de noodzaak een statuut voor de navorsers uit te werken.

TABEL VIII

Kultureel beleid : aantal programmapunten

	CVP	PSC	BSP	PVV	PLP	VU	FDF	RW	KP
Absolute cijfers . . .	125	99	11	21	22	11	44	21	64
Relatieve cijfers (%) . .	22,1	18,0	8,0	20,6	19,5	9,5	15,1	9,1	21,8

TABEL IX

Kultureel beleid : aantal punten van overeenkomst

	CVP	PSC	BSP	PVV	PLP	VU	FDF	RW	KP
CVP	49	70	5	13	12	5	10	7	12
PSC	70	24	5	10	11	4	9	6	11
BSP	5	5	—	3	4	1	6	5	7
PVV	13	10	3	4	8	5	8	3	4
PLP	12	11	4	8	6	3	5	3	4
VU	5	4	1	5	3	3	4	3	2
FDF	10	9	6	8	5	4	23	9	8
RW	7	6	5	3	3	3	9	6	1
KP	12	11	7	4	4	2	8	1	44

Over de behoefte aan permanente edukatie is zowat iedereen het eens ; ook is er een relatieve consensus over het voortzetten van het systeem van de kredieturen, evenals over het principe van de oprichting van een « open universiteit ».

Zowel de politiek inzake toerisme, als het jeugd- en sportbeleid worden praktisch exclusief door CVP en PSC (echter afzonderlijk !) behandeld. Van consensus is hier dus geen sprake ; drie partijen mengen zich trouwens niet eens in de discussie : BSP, PVV en VU.

Eenige belangstelling gaat dan tenslotte nog naar de problemen van de pers en de BRT-RTB, doch de consensus is ook ver te zoeken.

VU, RW en BSP besteden niet erg veel aandacht aan het cultureel beleid, indien alleen de absolute cijfers in aanmerking genomen worden horen PVV en PLP daar eveneens bij.

Het aantal tegenstellingen inzake cultureel beleid ligt vrij laag. CVP en PSC komen in deze beleidssector relatief heel wat minder overeen dan voor de andere beleidssectoren het geval is ; hier speelt immers de culturele autonomie.

CVP en KP skoren hoog voor het aantal originele punten. FDF en PSC volgen op een hele afstand. CVP, PSC, PVV, PLP en KP skoren onderling het hoogst inzake overeenkomst.

TABEL X

Kultureel beleid : aantal punten van tegenstelling

	CVP	PSC	BSP	PVV	PLP	VU	FDF	RW	KP
CVP	—	—	1	—	—	—	1	—	1
PSC	—	—	1	—	—	—	1	—	1
BSP	1	1	—	—	—	—	1	—	—
PVV	—	—	—	—	—	—	—	—	—
PLP	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VU	—	—	—	—	—	—	—	—	—
FDF	1	1	1	—	—	—	—	—	1
RW	—	—	—	—	—	—	—	—	—
KP	1	1	—	—	—	—	1	—	—

Sociaal beleid.

Rond de thematiek van de werkende vrouw kan een vrij algemene consensus vastgesteld worden : part-time arbeid, gelijk loon voor gelijk werk, gelijke promotiekansen, het bevorderen van het terug-aan-het-werkgaan van gehuwde vrouwen, recyclagemogelijkheden... zijn punten die door de meeste partijen verdedigd worden.

Aan de beroepsorganisaties worden slechts weinig woorden gespendeerd; in hoofdzaak zijn het klassiek geworden thema's die hier aan bod komen : de VU heeft het over de syndikale vrijheid, de PLP over het statuut van de vakbonden, de KP over de bescherming van de vakbondsafgevaardigden.

Over het gewaarborgd inkomen voor iedereen zijn bijna alle partijen het eens (alleen BSP en PLP spreken zich hierover niet uit) ; ook de welvaartsvastheid van de sociale uitkeringen, de dekoncentratie van de instellingen voor sociale zekerheid, en de gelijkschakeling van de zelfstandigen met de werknemers inzake maatschappelijke zekerheid zijn min of meer algemeen verdedigde punten. Ook de nood aan een infra-

struktuurplan voor de gezondheidszorg en aan preventieve gezondheidszorg, en de noodzaak een beroepsstatuut voor de paramedici uit te werken worden door de meeste partijen erkend. De klassieke oppositiepartijen (VU, FDF, RW en KP) verdedigen de fiskalisatie van de Z.I.V.

Inzake pensioenregeling concentreert de consensus zich rond vier (bij elke verkiezing weerkerende) eisen : de mogelijkheid om het op pensioen stellen geleidelijker te laten verlopen, de verhoging van de pensioenen, de gelijkschakeling van zelfstandigen en werknemers en de afschaffing van het onderzoek naar de bestaansmiddelen. Een algemene prioriteit is eveneens de volledige tewerkstelling ; ook de strijd tegen de jeugdwerkloosheid wordt vaak aangehaald, doch de gelijkschakeling van de werkloosheidsvergoedingen voor vrouwen en mannen wordt enkel verdedigd door RW en KP.

De problematiek van de marginale groepen schijnt definitief doorgebroken te zijn in de verkiezingsplatformen. Vooral de bejaarden en de gehandikaptten krijgen heel wat aandacht ; belangrijke punten voor de bejaarden zijn : de huisverzorging, en een groter aantal bejaarden-hulpsters, rusthuizen (en aangepaste subsidiëring hiervoor), aangepaste huisvesting...

Alle partijen vragen ook meer aandacht voor de gehandikaptten ; in concreto betekent dit volgens hen : betere huisvesting, meer beschermde werkplaatsen, de uitbouw van het bijzonder onderwijs, de aanpassing van openbare gebouwen enz... I.v.m. de overige marginale groepen beperkt de eensgezindheid van de partijen zich tot de stelling « dat er iets voor moet gedaan worden » ; uitzondering gemaakt voor de eis een statuut voor de gastarbeiders uit te werken (CVP-PSC-BSP-KP) zijn het enkel de CVP en de PSC die hier concrete voorstellen formuleren.

Inzake gezinsbeleid worden vooral volgende punten aangehaald : een groter aantal kinderkribben, nieuwe vormen van kinderbewaring, de sociaal-pedagogische toelage, de verbetering van het systeem van de gezinshulp, de gelijkschakeling van de kinderbijslagen voor werknemers en zelfstandigen, en een betere voorbereiding op het huwelijksleven, voorlichting inzake verantwoord ouderschap, enz... Een grote discussie ontbrandt evenwel op het moment dat het abortustema opduikt.

Tenslotte bestaat ook enige consensus inzake huisvestingsbeleid : de verruiming van de financieringsmogelijkheden voor woningbouw, het bevorderen van de sociale woningbouw en de industrialisatie van de woningbouw, en (dit is vrij nieuw) het aanleggen van speelruimten in nieuwe wijken.

Het sociaal beleid is duidelijk de sektor waaraan de meeste aandacht besteed wordt ; de helft van het RW-programma wordt zelfs hieraan

Zelven
anderen
zgt.

gewijd. Enerzijds kan hieruit terecht gekonkludeerd worden dat er inderdaad aan « opbod » gedaan wordt ; doch anderzijds kan niet ontkend worden dat hierdoor het doorbreken van de « welzijnszorg » in de politiek gereflekteerd wordt.

TABEL XI

Sociaal beleid : aantal programmapunten

	CVP	PSC	BSP	PVV	PLP	VU	FDI	RW	KP
Absolute cijfers . . .	167	174	60	32	33	26	65	116	102
Relatieve cijfers (%) . .	29,5	31,2	43,5	31,4	29,2	22,4	22,3	50,0	34,7

TABEL XII

Sociaal beleid : aantal punten van overeenkomst

	CVP	PSC	BSP	PVV	PLP	VU	FDI	RW	KP
CVP	2	165	29	16	15	10	24	33	28
PSC	165	7	29	20	14	10	24	36	28
BSP	29	29	13	10	7	7	10	22	19
PVV	16	20	10	7	9	5	10	14	7
PLP	15	14	7	9	13	5	9	15	8
VU	10	10	7	5	5	6	10	11	5
FDI	24	24	10	10	9	10	24	27	12
RW	33	36	22	14	15	11	27	46	27
KP	28	28	19	7	8	5	12	27	55

TABEL XIII

Sociaal beleid : aantal punten van tegenstelling

	CVP	PSC	BSP	PVV	PLP	VU	FDI	RW	KP
CVP	—	—	1	1	1	—	—	—	2
PSC	—	—	1	1	1	—	—	—	2
BSP	1	1	—	1	1	—	—	—	1
PVV	1	1	1	—	—	—	—	—	1
PLP	1	1	1	—	—	—	—	—	1
VU	—	—	—	—	—	—	—	—	—
FDI	—	—	—	—	—	—	—	—	—
RW	—	—	—	—	—	—	—	—	—
KP	2	2	1	1	1	—	—	—	—

De eensgezindheid van de partijen ligt dan ook vrij hoog : het aantal punten van overeenkomst is groot ; het aantal tegenstellingen erg laag, evenals het aantal originele punten. Wat dit laatste betreft halen enkel FDI, RW en KP vrij hoge cijfers. De hoogste overeenkomst wordt uiteraard (?) genoteerd voor de CVP-PSC-kombinatie. Doch ook de

cijfers voor CVP-BSP, PSC-BSP, CVP-RW, CVP-KP, PSC-KP, FDF-RW en RW-KP liggen vrij hoog.

Ekonomisch beleid.

Al bij al blijven de standpunten inzake eigendom en inzake de organisatie van de economie erg gematigd. Zowat alle partijen zijn het erover eens dat de overheid economische initiatieven moet nemen indien de privésector tekort schiet. Overheidsinitiatief wordt ook aanvaard voor sommige « sleutelsectoren ». Verder wordt een scherpere controle op de energie-productie en -distributie nodig geacht, en wordt meer economische en financiële informatie gevraagd voor de ondernemingsraden. Tegenstellingen ontstaan pas van het moment dat de KP de voorrang die CVP, PSC, PVV en PLP aan het privé-initiatief willen geven, betwist. De KP zal dan ook een aantal nationalisaties voorstellen, waartegen PVV en PLP zich formeel verzetten. De KP kent de ondernemingsraad verder een belangrijke plaats toe in haar hervormingsplannen.

Ook het energieprobleem draagt veel belangstelling weg ; nochtans zijn er niet veel overeenkomsten, noch tegenstellingen te bespeuren. Alleen het openbaar initiatief terzake draagt formeel een relatieve algemene goedkeuring weg (CVP-PSC-BSP-FDF-KP).

Over de economische planning is in de programma's heel wat minder te doen dan vorige jaren. Aandacht voor de problemen van de KMO'S komt in hoofdzaak uit de CVP-PSC-hoek. Konsensus is te vinden inzake de consultatie en de representatie van de KMO-organisaties, het verbeteren van de kredietverlening, de reglementering van de inplanting van grote (distributie-) bedrijven en het uitreiken van tewerkstellingspremies.

De meeste partijen zijn ook de mening toegedaan dat de landbouwsector speciale aandacht moet krijgen. Konkreet heeft men het over het bevorderen van de familiale bedrijven en de koöperatieven, en over de vermeerdering van het aandeel van de boer in de opbrengst van de produkten.

De standpunten inzake industrieel beleid zijn erg dispaaraat ; de strijd tegen de inflatie is een algemeen voorkomend punt evenals het invoeren van controle op verleende staatshulp. Ook de algemene infrastructuur krijgt heel wat aandacht evenals het openbaar vervoer, doch veel consensus is er niet te bespeuren.

CVP, PSC, FDF, RW en KP spenderen, in absolute cijfers gemeten, de meeste aandacht aan het economisch beleid. Relatief gezien is evenwel de belangstelling vanwege de PLP het grootst. Opvallend is wel dat de PVV zo weinig eisen formuleert inzake economische politiek. Dit wekt

verwondering omdat deze partij in het verleden heel wat energie spendeerde aan deze beleidssector in haar kiesplatformen ; bovendien poogde de PVV (zoals de PLP) zich van de andere partijen te distantiëren door haar uitvallen tegen de « verstikkende verstaatsing » (vooral verweten

TABEL XIV

Ekonomisch beleid : aantal programmapunten

	CVP	PSC	BSP	PVV	PLP	VU	FDF	RW	KP
Absolute cijfers	118	121	24	12	31	21	56	48	43
Relatieve cijfers (%)	20,9	22,0	17,4	11,8	27,4	18,1	19,2	20,7	14,6

TABEL XV

Ekonomisch beleid : aantal punten van overeenkomst

	CVP	PSC	BSP	PVV	PLP	VU	FDF	RW	KP
CVP	14	99	7	3	15	7	17	18	10
PSC	99	16	7	3	15	7	18	18	10
BSP	7	7	13	2	3	6	4	4	5
PVV	3	3	2	2	7	2	1	—	1
PLP	15	15	3	7	6	2	3	7	9
VU	7	7	6	2	2	6	4	4	4
FDF	17	18	4	1	3	4	34	7	5
RW	18	18	4	—	7	4	7	22	8
KP	10	10	5	1	9	4	5	8	26

TABEL XVI

Ekonomisch beleid : aantal punten van tegenstelling

	CVP	PSC	BSP	PVV	PLP	VU	FDF	RW	KP
CVP	—	—	1	—	—	—	—	—	1
PSC	—	—	1	—	—	—	—	—	1
BSP	1	1	—	1	—	—	—	—	—
PVV	—	—	1	—	—	—	—	—	7
PLP	—	—	—	—	—	—	—	—	7
VU	—	—	—	—	—	—	—	—	—
FDF	—	—	—	—	—	—	—	—	—
RW	—	—	—	—	—	—	—	—	—
KP	1	1	—	7	7	—	—	—	—

aan de BSP) en door haar pleidooien voor het individueel initiatief in de economie.

In relatieve cijfers uitgedrukt komt er ook uit de hoek van de « linkse » partijen (BSP en KP) niet zo veel belangstelling voor de economische politiek. De vraag kan bijgevolg gesteld worden in hoeverre de imago's

van deze partijen korresponderen met hun feitelijk beleidsvoering en -voorstellen.

Deze vraag kan herhaald worden voor de liberale partijen en de BSP a.h.v. tabel XVI. Ondanks de vrij scherpe taal in de programma's van deze drie partijen is er in deze tabel slechts sprake van één formele tegenstelling tussen de socialisten en de PVV. Wel moet toegegeven worden dat de overeenkomst tussen de « linkse » partijen en de liberale partijen aan de lage kant ligt.

Hoge overeenkomsten worden genoteerd voor de combinaties tussen CVP en PSC enerzijds, en het FDF, het RW en de KP anderzijds. Ook de overeenstemming tussen de kristelijke partijen en de PLP is vrij groot. En, uitzondering gemaakt voor het nationalisatiedispuut van KP vs. PVV-PLP, is het aantal punten waarover uitgesproken tegenstellingen bestaan, miniem. Wel kan vastgesteld worden dat de originaliteit hoger ligt dan voor andere beleidssectoren.

Financieel beleid.

TABEL XVII

Financieel beleid : aantal programmapunten

	CVP	PSC	BSP	PVV	PLP	VU	FDF	RW	KP
Absolute cijfers	22	22	8	3	2	1	5	9	18
Relatieve cijfers (%)	3,9	4,0	5,8	2,9	1,8	0,9	1,7	3,9	6,1

TABEL XVIII

Financieel beleid : aantal punten van overeenkomst

	CVP	PSC	BSP	PVV	PLP	VU	FDF	RW	KP
CVP	—	27	5	—	1	1	1	5	5
PSC	27	—	5	—	1	1	1	5	5
BSP	5	5	1	—	1	—	1	3	5
PVV	—	—	—	2	—	—	1	1	1
PLP	1	1	1	—	1	—	1	1	1
VU	1	1	—	—	—	—	—	—	—
FDF	1	1	1	1	1	—	2	3	3
RW	5	5	3	1	1	—	3	2	5
KP	5	5	5	1	1	—	3	5	10

TABEL XIX

Financieel beleid : aantal punten van tegenstelling

In deze sektor werden geen tegenstellingen genoteerd.

De financiële politiek is traditioneel een thema dat het niet zo best doet in de verkiezingsprogramma's, op enkele kleinere details na. Zowel op het gebied van sparen en investeren, budgetaire politiek, munt- en kredietpolitiek beperken de partijen zich tot enkele eisen. Konsensus is dan ook ver te zoeken. Enkele punten die hiervoor wel in aanmerking komen zijn : de strijd tegen de belasting-ontduiking, ook op internationaal vlak ; de indexering van de fiskale barema's en de afschaffing van de kumul van de inkomens van de echtgenoten (enkel PVV, FDF, RW en KP).

De hoogste overeenkomst wordt weer eens genoteerd voor de CVP-PSC-kombinatie. Voor het overige is er vooral overeenkomst tussen CVP-BSP, PSC-BSP, CVP-RW, PSC-RW, CVP-KP, BSP-KP en RW-KP. De enige partij met een « behoorlijk » aantal originele eisen is de KP. Tekenend voor het financieel beleid is tenslotte het ontbreken van elke tegengestelde mening.

*
**

Uit deze analyse valt onmiddellijk op te maken dat de overeenstemming rondom de strijdpunten vrij hoog te noemen is. Hierdoor wordt het onderscheid in programmatische opstelling tussen de partijen erg vaag.

TABEL XX

Totale overeenkomst : absolute cijfers

	CVP	PSC	BSP	PVV	PLP	VU	FDF	RW	KP
CVP	74	479	67	48	55	39	75	77	68
PSC	479	61	68	51	56	40	77	80	66
BSP	67	68	34	29	26	28	31	40	49
PVV	48	51	29	20	37	27	28	24	21
PLP	55	56	26	37	30	22	30	34	32
VU	39	40	28	27	22	32	36	29	25
FDF	75	77	31	28	30	36	160	66	43
RW	77	80	40	24	34	29	66	88	51
KP	68	66	49	21	32	25	43	51	170

Het scherpe taalgebruik en sommige emotionele formuleringen verdoezelen deze realiteit enigszins. Anderzijds kan niet ontkend worden dat de formele tegenstellingen tussen de partijen, ofschoon vrij laag, toch toegenomen zijn in vergelijking met de verkiezingen van 1971, en dit vooral in de sectoren buitenlands en economisch beleid (27). Dit belet evenwel niet dat vrij vaak erg gematigde standpunten terug te vinden zijn over de grote strijdpunten zoals de pluralistische school, het overheidsinitiatief

(27) Zie programmogram 1971, achteraan.

in de ekonomie, enz... (uitzondering gemaakt voor de discussies inzake gewestvorming en abortus, en het nationalisatiedispuut tussen KP en PVV-PLP).

Deze indruk wordt bevestigd door de verdere kwantitatieve analyse. Alle partijen, zo blijkt uit tabel XX, hebben een behoorlijk aantal programmapunten met elkaar gemeen; het minimum bedraagt 21 (PVV-KP). Uit deze tabel is ook onmiddellijk de hoge overeenkomst tussen CVP en PSC af te lezen; de vraag kan trouwens gesteld worden in hoeverre deze programma's de autonomie van beide partijen (partij-vleugels) weer geven.

TABEL XXI

Totale overeenkomst : rangschikking per partij*

	1	2	3	4	5	6	7	8
CVP	PSC	RW	FDf	KP	BSP	PLP	PVV	VU
PSC	CVP	RW	FDf	BSP	KP	PLP	PVV	VU
BSP	PSC	CVP	KP	RW	FDf	PVV	VU	PVV
PVV	PSC	CVP	PLP	BSP	FDf	VU	RW	KP
PLP	PSC	CVP	PVV	RW	KP	FDf	BSP	VU
VU	PSC	CVP	FDf	RW	BSP	PVV	KP	PLP
FDf	PSC	CVP	RW	KP	VU	BSP	PLP	PVV
RW	PSC	CVP	FDf	KP	BSP	PLP	VU	PVV
KP	CVP	PSC	RW	BSP	FDf	PLP	VU	PVV

* Deze tabel dient horizontaal gelezen te worden, en wel als volgt : het aantal punten van overeenkomst tussen CVP en PSC is groter dan tussen CVP en RW, op de derde plaats komt dan CVP-FDF, vervolgens CVP-KP, CVP-BSP, CVP-PLP, CVP-PVV en CVP-VU, enz.

Een andere opmerkelijke vaststelling is wel dat PVV en PLP beide meer aanleunen bij CVP en PSC dan wel bij elkaar. Hetzelfde geldt voor het FDF en het RW : zij hebben elk meer punten van overeenkomst met de CVP en de PSC dan met elkaar. Tabel XXI geeft dit meer systematisch aan : deze tabel rangschikt, per partij, de andere partijen naargelang ze meer punten van overeenkomst hebben met de eerste partij.

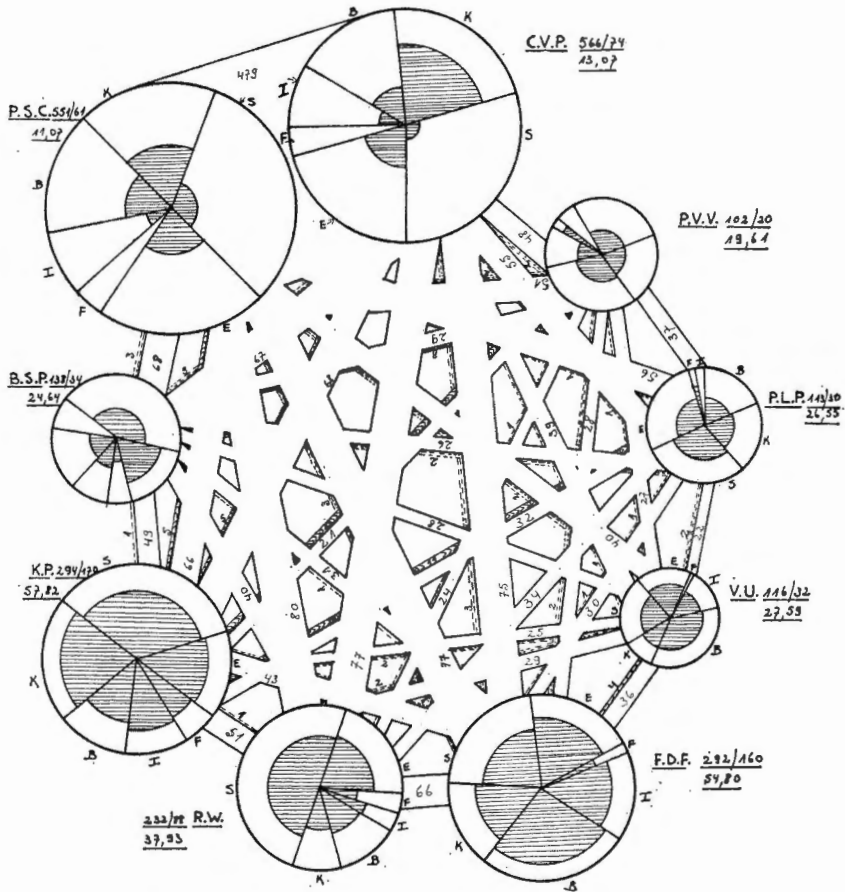
De hoogste overeenkomst wordt genoteerd tussen CVP en PSC : 479 ; de combinatie PSC-RW volgt op de tweede plaats met een beduidend lager cijfer : 80 punten van overeenkomst ; vervolgens : CVP-RW en PSC-FDF met 79 punten, CVP-FDF met 75, PSC-BSP en CVP-KP met 68, CVP-BSP met 67, FDF-RW en PSC-KP met 66, enz... De laagste overeenkomst wordt genoteerd voor volgende combinaties : BSP-PLP met 26, VU-KP met 25, PVV-RW met 24, VU-PLP met 22 en tenslotte PVV-KP met 21.

Verrassend laag is het aantal originele punten van de partijen (28) ; enkel de KP en het FDF halen hier een relatief hoog cijfer. Indien de

(28) Het aantal originele punten is in de tabellen telkens in vetjes aangegeven.

PROGRAMMOGRAM 1974

CVP en PSC als één partij zouden beschouwd worden, zou hier uiteraard ook een hoog cijfer genoteerd kunnen worden.

De tegenstellingen tussen de partijen liggen erg gespreid, zoals tabel XXII duidelijk aangeeft. Van enige polarisatie is geen sprake; alleen de tegenstellingen tussen KP enerzijds en PVV en PLP anderzijds liggen hoger. Zoals min of meer kon verwacht worden hebben CVP en PSC onderling geen enkel punt van tegenstelling, evenmin als PVV en PLP onderling en FDF en RW. Een verklaring voor het lage aantal punten van tegenstelling van het RW in het algemeen kon niet gevonden worden. Men kan zich wel afvragen of deze strategische opstelling de opname

TABEL XXII

Totale tegenstelling : absolute cijfers

	CVP	PSC	BSP	PVV	PLP	VU	FDF	RW	KP
CVP	—	—	3	2	1	1	3	—	5
PSC	—	—	3	2	1	2	3	—	5
BSP	3	3	—	3	2	—	1	—	1
PVV	2	2	3	—	—	1	2	1	13
PLP	1	1	2	—	—	2	1	—	11
VU	1	1	—	1	2	—	4	2	2
FDF	3	3	1	2	1	4	—	—	1
RW	—	—	—	1	—	2	—	—	1
KP	5	5	1	13	11	2	1	1	—

in een regeringskoalitie niet vergemakkelijkte. Opvallend is eveneens dat twee partijen die zich in het algemeen, en tijdens deze verkiezingsstrijd in het bijzonder als een soort tegenpolen beschouwden, nl. BSP en VU, op geen enkel punt formeel met elkaar in tegenspraak zijn.

Met deze gegevens kan nu het programmogram gekonstrueerd worden.

Elke partij wordt voorgesteld door een cirkel, waarvan de oppervlakte evenredig is met het totaal aantal programmapunten van deze partij (dit cijfer wordt gegeven als eerste cijfer naast de naam van de partij). Vervolgens worden deze partij-cirkels onderverdeeld in cirkelsektoren waarvan de oppervlakte eveneens evenredig is met het aantal programma-punten voor de zes beleidssectoren (29). In elke cirkelsektor (beleidssektor) wordt dan verder nog het aandeel van de originele punten (donker gearceerde binnenste deel) vergeleken met het aantal punten dat door één of meer andere partijen verdedigd wordt (buitenste, licht gearceerde

(29) Buitenlands beleid = I; Binnenlands beleid = B; Cultureel beleid = K; Sociaal beleid = S; Economisch beleid = E; Financieel beleid = F.

deel) (30). In één oogopslag verkrijgt men hierdoor een totaalindruk van de omvang en de originaliteit van de partijprogramma's, en van het aandeel van de beleidssectoren hierin.

In het programmogram zijn eveneens het aantal punten van overeenkomst, en het aantal punten van tegenstelling tussen de verschillende partijen weer te vinden. De punten van overeenkomst worden weergegeven door de blanco « verbindingswegen » tussen de verschillende partijcirkels ; de breedte hiervan is evenredig met het aantal gemeenschappelijke punten (dit cijfer is trouwens opgenomen in deze « verbindingswegen »). De punten van tegenstelling worden weergegeven door de gearceerde verbindingslijnen (vervangen door stippellijn indien het om zeer lage cijfers gaat).

Het programmogram geeft ons een duidelijk, grafisch beeld van de hoger in deze tekst beschreven verschijnselen : het programmatisch overzicht van de CVP en de PSC, de grote mate van overeenstemming tussen deze twee partijen, de lage originaliteit van de meeste programma's, de hoge graad van overeenstemming en de lage graad van tegenstelling tussen de diverse partijen, het ontbreken van enige polarisatie in het Belgisch partijbestel, enz...

Tevens resumeert het programmogram de meeste van de hoger beschreven individuele karakteristieken van de afzonderlijke partijen.

Ter vergelijking werden de programmogrammen van 1965 en 1971 (31) eveneens opgenomen.

* * *

Ofschoon uit deze analyse enige invloed van de publieke opinie op de verkiezingsprogramma's kan afgeleid worden (de aandacht aan de grote strijdpunten besteed is niet klein), laten de konklusies weinig ruimte voor positieve oordelen.

Erg veel politieke duidelijkheid wordt er door de programma's niet geschapen. De meeste kiesplatformen zijn niet erg uitgebreid, en beperken er zich dan ook toe enkele grote beleidslijnen aan te geven. Dikwijls worden enkel vage, tot niets verplichtende formuleringen aangetroffen (zie voetnoten 15 en 19) en in sommige gevallen is er enkel wat

---

(30) Het tweede cijfer naast de naam van de partij is het aantal originele punten ; het onderste cijfer stelt het aandeel van de originele punten voor (%).

(31) Reeds eerder afgedrukt in : DEWACHTER W., CRAENEN G. en TEGENBOS G., « Maps, diagrams and tables concerning the Belgian political system », in *Res Publica*, 1973, blz. 405-407.

emotioneel taalgebruik aanwezig om het programma van een bepaalde partij te kunnen onderscheiden. Van een uitgetekende beleidsvisie kunnen we dan ook niet spreken, zeker niet bij de BSP, de PVV en de VU. De PLP vormt nog enigszins een tussenvorm.

Bovendien zijn de verschillen tussen de partijen erg vaag : zowat elke partij heeft met elke andere partij een behoorlijk aantal eisen gemeen (minimum : 21 punten van overeenkomst). Het aantal originele punten is vrij klein ; het aantal tegenstellingen ligt erg laag, laat staan dat er van enige polarisatie sprake is.

Over het algemeen wordt het kiezerskorps dus niet erg gestimuleerd tot een bewuste keuze op basis van concrete beleidsalternatieven. De vaagheid van sommige platformen (zie bv. voetnoten 15 en 19) verhindert overigens praktisch dat het publiek achteraf de realisatie ervan zou gaan evalueren. Het hoeft geen betoog dat deze feiten de verdere personalisering van de politiek, met alle minder positieve en minder democratische konsekventies vandien, in de hand werken. De enige partijen die de concrete beleidsconsequenties van hun programma's min of meer doorlichten zijn de CVP en de PSC.

Evenmin kan besloten worden dat de partijen zelf veel belang hechten aan hun programma's. Is het niet typerend dat sommige partijen erin slagen bepaalde thema's, die zij bij vorige verkiezingen erg belangrijk achtten, nu plots « vergeten », en er met geen woord meer over reppen (bv. VU en PVV over de vrouwenemancipatie ; enz...) ? Is het ook niet typerend dat bv. de PVV haar kiesplatform in het teken stelt van de strijd tegen de verstaatsing en van andere liberale economische objectieven, maar al bij al slechts iets meer dan 10 % van haar programmapunten aan het economisch beleid spendeert ? Is het grote aandeel van de sektor sociaal beleid (tot 50 % van het totaal aantal programmapunten) geen indikator van het « elektoraal opbod » tussen de partijen ?

Tenslotte kan men zich afvragen in hoeverre deze programma's de politieke realiteit reflektieren. Beantwoordt het hoge aantal gemeenschappelijke punten van CVP en PSC, nl. 479 (d.i. resp. 84,63 % en 86,93 % van het totaal aantal punten van deze partijen) aan de dagelijkse politieke werkelijkheid ? De analyses stelden trouwens ook vraagtekens achter de stelling dat FDF en RW zeer dicht bij elkaar aanleunen. Omgekeerd blijkt de vermeende scherpe tegenstelling tussen BSP en VU in de kiesplatformen helemaal niet tot uiting te komen.

Men kan dan ook niet anders dan besluiten dat in het Belgisch politiek bestel de kiesplatformen globaal gezien niet de functies vervullen die ze in een normaal democratisch bestel zouden moeten vervullen.

Summary.

This article aims to present a framework for comparative analysis of electoral programs.

A content analysis of the programs of the last Belgian elections delivered a number of program items, classified in policy sectors : financial, cultural, social, economic, internal and foreign policy. For each item of each party was checked up if each other party agreed or disagreed with it, or didn't give an opinion upon it. These data were the basis to calculate the consensus and dissension between the parties.

These data were also the basis to construct the programmogram, a graph representing the extent of the programs of the parties, their originality, the importance attached to each policy sector, and the consensus and dissension between the parties.

